

İKTİSADİ DÜŞÜNCEYE RAWLS'ÇU BİR YAKLAŞIM

Yard.Doç.Dr.Bülent GÜNŞOY
Anadolu Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

ABSTRACT

Society makes a social hierarchy among the alternatives while it gives economic decisions. In a democratic regime, social hierarchy of different political choices can only be deduced by the arrangement of the alternatives of the member of the society. Social preferences which will be deduced by the preferences of the members of the society is the source of the economic decisions. During the process of making economical decisions, usually pragmatics approach is being used in the arrangement of preferences. Rawls' approach gives an additional difference to social preferences and preference arrangement. According to Rawls, the welfare of the society is only dependent on the individual who has the worst condition. Rawls asserts that any increase in the welfare of the rich individual can never remove the decrease of the poorest individual.

ÖZET

Toplum iktisadi kararlarını verirken,seçenekler arasında yine toplumsal bir sıralama yapar.Çeşitli politika seçeneklerinin toplumsal sıralaması,demokratik bir rejimde,ancak toplum üyelerinin bu seçenekler konusundaki sıralamalarından çıkarılabilir.Toplum üyeleri tercihlerinden çıkarılacak toplumsal tercihler ekonomik kararların kaynağıdır.Ekonomik politika kararlarının alınması sürecinde tercihlerin sıralanmasında genellikle faydacı yaklaşım kullanılır.Rawls'un yaklaşımı,toplumsal seçeneklere ve tercih sıralamasına farklı bir boyut ekler.Rawls'a göre toplumun refahı sadece toplumda durumu en kötü olan bireyin refahına bağlıdır.Rawls,toplumda iyi duruma getirilen bireyin refahındaki hiçbir artışın en kötü durumdaki bireyin refahındaki azalmayı gideremeyeceğini ileri sürer.

1.GİRİŞ

Bir ülke vatandaşlarının çeşitli iktisadi politikalar arasındaki tercih sıralamasının toplumsal karara çevrilmesi özellikle sonuçları bakımından büyük önem taşır. Birey tercihlerinden oluşan çevreyi toplumun tercih sıralamasına yansıtmak bakımından,kısacası bir toplumsal refah fonksiyonu olarak,karar süreçlerindeki optimalite üzerinde durmakta yarar vardır. Çeşitli seçenekler arasında yapılan seçim faaliyetinde uygulanan kuralların nitelikli kararlar ortaya çıkarabilmesi,ne kadar anlamlı olsa da bir muğlaklık içerir. John Rawls' un püriten bir planlılık ve itidal içeren düşünceleri bu muğlaklığın aşılması için dışsal bir araç olarak ele alınmalıdır. Bu çalışma iktisadi soruna Rawls düşüncesinin yansımalarını yine Rawls' un metoduyla,yani en küçük ilk prensiplerden başlayarak ve prensipleri her bir olguyu kapsayacak şekilde dallandırarak, sistematik bir yaklaşımda bulunacaktır.

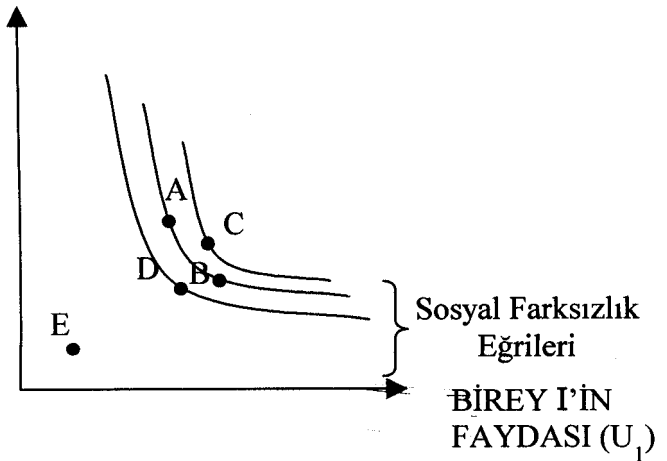
2.SOSYAL TERCİHLER

Toplumun emrine hazır alternatif serisi olarak tanımlanabilecek bir fırsatlar kümesi, çeşitli seçenekler altında farklı bireylerin elde edecekleri fayda düzeyleri olarak nitelenirse, sosyal tercihlerin kavramsal olarak nasıl yapılabileceğine ilişkin temel analiz aletleri elde edilir. Tıpkı bireylerin tükettikleri maldan elde ettikleri faydalar gibi, toplum da yurttaşların elde ettiği faydadan refah sağlar. Toplum içindeki farklı bireylerin fayda bileşimlerini veren, toplumun aralarında farksız olduğu durumları gösteren sosyal farksızlık eğrileri toplumun bir grubu daha iyi duruma bir diğerini ise daha kötü bir duruma getirmekle karşılaştığı değişim oranları çeşitleri üzerinde düşünmesinin uygun bir yoludur.

Aşağıdaki Şekil 1'de, çeşitli seçenekler altında farklı bireylerin elde edecekleri fayda düzeylerini içeren bir fırsat kümesini görmekteyiz. Bu alternatifler kümesinde başlangıç noktası A olarak belirlenmiştir ve alternatif sosyal projeleri bizi B,C,D ve E fayda düzeylerine götürmektedir.

Şekil 1: Sosyal Farksızlık Eğrileri ve Toplumsal Tercihler

BİREY II'NİN
FAYDASI (U_2)

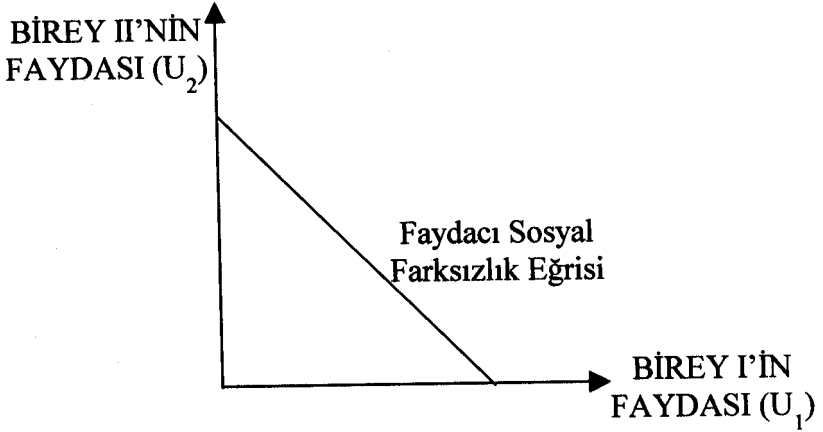

Şekil 1'de anlaşıldığı gibi C noktası en iyi seçeneği temsil etmektedir. C'den B'ye bir hareket halinde, toplumun Birey II' nin zararları ile ilgili değerlendirilmesi, Birey I'in kazançlarını aşmaktadır ve bu arzu edilebilir bir hareket değildir. Birey I'in, A.'dan C'ye gidilmesinden doğan kazancı toplum açısından, bu gidişte Birey II'nin zararından daha yüksek değerlenmekte ve dolayısıyla C,A'ya (ya da B'ye) tercih edilmektedir.

İktisat politikası uygulayıcıları uygulamaya geçildiğinde, fayda imkanları eğrilerini ya da sosyal refah fonksiyonlarını çizmenin zorluğuna rağmen, önce fırsat kümesi belirler ve daha sonra etkinlik ve eşitlik arasındaki değişim oranlarını analize çalışır. Bu ikisi arasında bir denge kurulmaya çalışılırken toplumun eşitlik ve etkinliğe yönelik tavırlarını yansıtan bir sosyal farksızlık eğrisi çizilir.

3.RAWLS YAKLAŞIMI

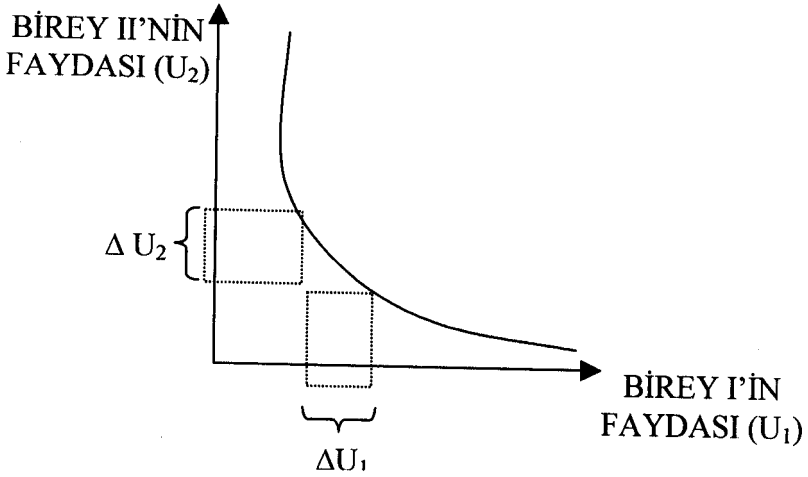
Toplumun refahını, farklı bireylerin faydalarını toplamı olarak ifade edilmesi görüşünün (faydacılık), toplumun varlıklı bir üyesinin sağlayacağı eşit kazanca karşılık fakir bir üyesinin küçük bir faydasından vazgeçmeye istekli olması gibi güçlü bir sonucu vardır. Toplumun, iki birey arasında yapmaya istekli olduğu değişim oranı, iki bireyin de fayda düzeylerine bağlı değildir. Bunun için, sosyal farksızlık eğrisi, Şekil 2'de görüldüğü gibi eğimi eksi bire eşit bir doğru çizgisidir.

Birey II, en azından eşit miktarda fayda sağladıkça Birey I'in bir birim faydasından vazgeçmeye isteklidir.

İktisatçılar arasında, bir birey diğerine göre kötü duruma düşerse, daha zengin olanın (Birey 2) faydasındaki eş değer bir artışla karşılanan, daha fakir olanın (Birey 1) faydasındaki azalma karşısında toplumun kayıtsız olmadığı genel kabul görmektedir. Toplum ancak zengininin faydasında daha büyük bir artış olması halinde fakirin faydasındaki bir azalmayı kabule istekli olmalıdır. Bu değer yargısını yansıtan sosyal farksızlık eğrisi Şekil 3'te çizilmiştir. Fakir birey giderek daha kötü hale geldikçe toplumu kayıtsız halde bırakan zengin bireylerin faydasındaki artışın da giderek daha büyük hale gelmesi gerekir ki bu durumda sosyal farksızlık eğrisinin eğimi giderek daha dik hale gelmekte ve eğri haline dönüşmektedir.

Şekil 3 : Fakir Bireyin Fakirleşmesi

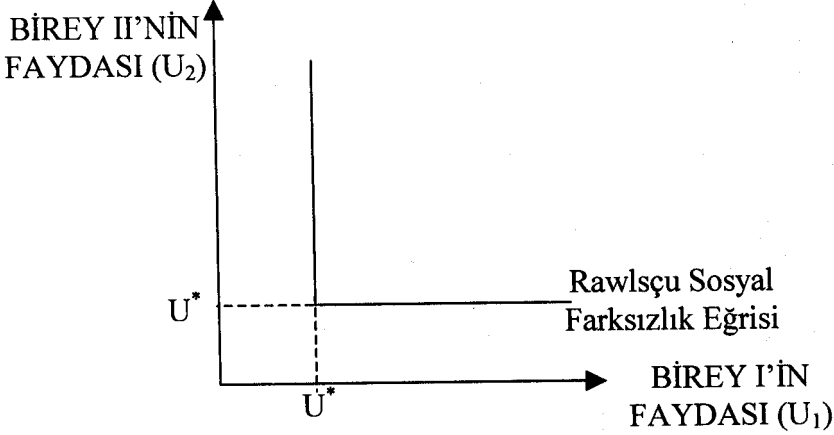

Şekil 3'te görüldüğü gibi, toplum, bir fakir bireyin faydasındaki (U_1) bir azalmayı telafi etmek için zengin bir bireyin faydasında (U_2) eşit artıştan fazla artış yapmak gerektiğini ileri sürerler.

Bu akademik tartışmada yeni bir boyutu da John RAWLS temsil etmektedir. Rawls'a göre, toplumun refahı sadece toplumda durumu en kötü olan bireyin refahına bağlıdır. Toplum, ancak o kişinin refahının daha daha iyi olmasından kazançlı çıkar, diğerlerinin refahının iyileştirilmesinden hiçbir şey kazanamaz. Rawls'un görüşünde hiçbir değişim oranı yoktur, toplumda iyi duruma getirilen bireyin refahındaki hiçbir artış, en kötü durumdaki bireyin refahındaki azalmayı gideremez.

Rawls düşüncesini şekil ile açıklamaya çalışırken, sosyal farksızlık eğrisinin L şeklini aldığı görülmüştür. Aşağıdaki şekil 4'te Rawlsçu Sosyal Farksızlık Eğrisi görülmektedir.

Şekil 4: Rawlsçu Sosyal Farksızlık Eğrisi

Şekil 4'te görüldüğü gibi U^* şeklindeki bir özel fayda düzeyine sahip Grup 1 ile U^* fayda düzeyine sahip Grup 2'yi içeren U^* 'nin ez az U^* kadar büyük olduğu bir toplumun durumunu ele alalım. Eğer ikinci grubun faydasını, birincinin faydasını değiştirmeden arttıracak olursak aynı sosyal farksızlık eğrisi üzerinde kalınır ki bu, toplum için kazanç artışı sayılamaz. Toplum Grup 2'nin faydasında sağlanacak bir kazanç karşılığında, Grup 1'in herhangi bir faydasından vazgeçmeye istekli değildir. Eğer bütün gruplar başlangıçta aynı fayda düzeyinde ise, toplumun refahı ancak, hem Grup 1 ve Grup 2'nin refahlarının artması ve bu artışın, herhangi bir grup yönünden en küçük kabul edilen bir artışa eşit olması halinde artacaktır. Kısaca Rawls, varlıklıkların refahındaki hiçbir artış miktarının, fakirlerin refahındaki bir azalmayı telafi edemeyeceği görüşündedir.

4.RAWLS DÜŞÜNCESİNİN SONUÇLARI

Rawls düşüncesine göre şekillenen sosyal refah fonksiyonunda, süreç içinde fakiri daha iyi duruma getirebilinceye kadar varlıklılardan fakirlere doğru kaynak transferinin bir maliyeti varsa bunun durdurulması gerekir.

Rawlsçu ve faydacı yaklaşımın farklılığını görmek için şu örneği verelim : 50 birim geliri olan kişiye 10 birim ya da 100 birim geliri olan kişiye 11 birim verme durumunda olduğumuzu varsayalım. Bütün bireylerin de aynı fayda fonksiyonuna sahip olması durumunda, Rawlsçu düşünce düşük geliri olan kişiye paranın verilmesini isterken, faydacı yaklaşım azalan marjinal fayda yüzünden 50 birim geliri olan kişiye 10 birim verilmesini ister. Çünkü, faydacı "50 birim geliri olan kişiye verilen 10 birim ile 100 birim geliri olan kişiye verilen 11 birim aynı değerde midir?" diye sorgulama yapar. Oysa 50 birim geliri olana 10 birim ve 100 birim geliri olana 1 milyon birim tercihi ile karşı karşıya kalındığında, Rawlsçu yaklaşım yine de paranın 50 birim geliri olana verilmesini savunur. Görüldüğü gibi Rawlsçu kriter, değişim oranı kurmamaktadır. Oysa faydacı düşünceye göre, zaten iyi durumda olanlara yönelik büyük bir telafi edici kazanç varsa, onları da daha iyi duruma getirmeye değer kabul edilir. Sosyal refah fonksiyonunu bu şekilde yorumlayan Rawls, Kant'tan esinlenerek önce bir "adalet teorisi" sonra da "adalet kavramı" geliştirmeye çalışmış ve siyasal tarafsızlık ilkesini adaletin iyiye önceliği doktrini ile haklılaştırmaya çalışmıştır. Rawls'a göre bireysel otonomiler, iki önemli kapasiteye sahiptir: Adalet duygusu ve iyi anlayışına sahip olma kapasitesi . Adalet ilkesi, farklı iyi anlayışlarının kolaylıkla realize edilebileceği bir çerçeveyi sağlamayı amaçlar. Bu nedenle adaletin/doğrunun iyiye önceliği söz konusudur. Bu önceliğin bir nedeni "iyi" nin ve "amaçlar"ın değişken ve çeşitli olmasıdır. Rawls'a göre, her biri insanların tam özerkliği ve rasyonallitesi ile uyumlu çok sayıda birbiriyle çatışan ve uzlaşamayan iyi anlayışı bulunduğu için bireysel otonomi devletin tarafsız olmasını gerektirir. Tarafsız devlet, mevcut değer ve ideallerinden bir an için sıyrılıp onları sorgulama ve gerekli gördüğünde değiştirme kapasitesi olarak, kişilerin otonomisini

tanımak durumundadır. Sonuç olarak, devlet özel bir doktrine diğerlerinden farklı olarak yardım etmemeli, farklı davranışta bulunmamalıdır.

Rawls, "sosyal kurumların ilk erdemi" olarak tanımladığı adaleti metafizik bir boyuta değil, siyasal adalet konusunda bir konsensüsün sağlanması amacıyla yönelmiştir.

5. İKTİSADİ SÜREÇLERDE RAWLS'ÇU ETKİLEŞİM

A Theory of Justice'in ortaya koyduğu tartışmada belirgin bir sorun ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki ; Rawls kendi ilkelerini yorumlarken şunu önerir : "Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler o şekilde düzenlenecektir ki, bunlar (a) en az avantajlı konumda olanların en fazla yararına olacaktır ve (b) adil fırsat eşitliği gözetilerek herkese, açık görevlere ve konumlara ilaştırilecektir". Oysa, toplumdaki "en az avantajlı konumda" olan bireyin saptanması oldukça zordur. Bu sorun Rawls'un teorisini aşırı karmaşık öznelerarası fayda karşılaştırmaları sorunlarıyla başbaşa bırakır. Fakat bunun da ötesinde, demokratik bir politik birimdeki yurttaşların "en az avantajlı konumda" olanı saptamayı öğrenebilecekleri ahlaki ve politik süreçte aksama meydana getirir. Rawls, aslında dağıtım amaçlı olarak "temsil edici insanların beklentilerini" saptayabileceğimizi varsaydığı noktada "ikameci" akıl yürütmeye bir daha başvurur. Ancak, toplumda "en az avantajlı" olanların belirlenmesi asıl sorun örgüsünü başlatır.

Toplumdaki "en az avantajlı" bireyin belirlenmesi sorununun bütünü, ekonomi teorisindeki özneler arasındaki fayda karşılaştırılmalarındaki çözümü zor soruna değinmektedir. Böylesi bir karşılaştırma analizinden de önce, kurumların kıt kaynakları tahsis ederken yaslandıkları ilkelere rehberlik eden dağıtım politikalarının bakış açısıyla, bir "en az dezavantajlı birey"tasarımının inşası zorunlu olabilir. Fakat ahlak teorisi, bireylerin benzemezlik içindeki kendi yurttaşlarının içice olduğu acı ve yoksullukları anlamaya başladıkları kamusal diyalog süreciyle ilgilenmek zorundadırlar. "En az dezavantajlı birey"e ilişkin bir tanıma varmak, eşitlikçi olmayan bir toplumdaki, sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet çizgilerinde büyük

parçalanmışlıklar gösteren bir toplumdaki ahlaki ve politik anlama sürecinin ilerleme kaydetmesine çok fazla bağımlıdır.

Başlangıç konumunun bu derece indirgenemez oluşu, iktisadi karar verme süreçlerinde bilgi akımlarının her kademede bir kısmının kaybolmasına yol açar. Bu ise ya çözüm mekanizmalarında doğal bir yalıtkanlığa neden olur ya da sadece politik bir ayıklanma süreci yaşanır. Bunlara sırayla a ve b dersek $[(a+b)<1]$ ve kademe sayısı n ise, toplam etkinlik yitiği oranı şu ifade ile gösterilir.

$$Y=[1-(a+b)] n-1$$

Etkinlik yitiği ne kadar çok ise, iktisat politikasının amaçlarına ulaşma olanağı o oranda azalır. Etkinlik yitiği hademe sayısının üssel fonksiyonu olduğuna göre, iki ya da üç kademededen daha derinden gelen bilgilere dayanarak hasar vermektan sakınmak ve her iki üç kademedede ayrı hasar birimi koymak çözümsel olabilir.

6.SONUÇ

Rawls'un başlangıç konumundaki bireyinin açık uçlu tartışmalara yol açması, bireysel karar alma sürecini de kısıtlamaktadır. Çünkü, model hem "genelleştirilmiş ötekileri" hem de "somut ötekileri" yani indirgenemez farklılıklar barındıran bireyleri ve bunlar arasındaki gerçek diyalogu kurumsallaştırmaktadır. Başlangıç konumundaki bireylerin konumu, hipotetik, bir düşünce süreci olarak değil, daha çok muğlak faillerin birbirleriyle iletişim kurdukları edimsel bir diyalog durumu olarak yorumlanmaktadır. Rawls modelinde ve yansıdığı ekonomik aynada, akıl yürütme ve tartışmaların oluşturduğu koşullara hiçbir epidemik kısıtlama getirilemeyeceği düşünülebilir. Çünkü, iktisadi bireyler, birbirleri, kendi tarihleri, yaşadıkları toplumların özellikleri, bünyesi ve geleceği hakkında ne kadar yoğun bilgiye sahip olursa, vardıkları kararların sonuçları da o kadar fazla rasyonel olacaktır. İktisadi bireylerin hem arzuladıkları faydalar hem de bizzat arzuları tartışmanın odak noktaları haline geldiğinde, Rawls'un ortaya koyduğu gibi, güçlü subjektif ön kabullere dayalı bir benlik anlayışından yola çıkılarak

değil, daha çok "kendi iyi anlayışlarını" bütün bir hayat süresince en rasyonel değilse bile duyarlı bir tarzda izleyebilecekleri şekilde en önemli çabalarını programladıkları ve çeşitli kaynaklarını tahsis ettikleri bir rasyonel hayat planına sahip kamusal etkinlikler inşa edilebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

BENHABİB Şeyla, *Situating The Self Gender, Community and Postmodernism in Temporary Ethics*, (Polity Press), 1992.

RAWLS John, *A Theory of Justice*, (M.A.Harvard University Press), Cambridge, 1971.

RAWLS John, *Social Unity and Primary Goods* A.Sen and B.Williams(eds.)*Utilitarianism and Beyond*, (Cambridge University Press), Cambridge, 1982.

RAWLS John, "The Priority of the Rights and Ideas of the Good", *Philosophy and Public Affairs*, 17(1988):251-276.

RAWLS John, "Justice as Fairness: Political not Metaphysical", *Philosophy and Public Affairs*, 14/3(1985):223-251.

RAWLS John, *Political Liberalism*, New York: (Columbia University Press), 1996.

STIGLITZ Joseph E., *Kamu Kesimi Ekonomisi*, Çev.Ö.Faruk Batırel, (Marmara Ün.Yay.No:549, İ.İ.B.F. Yay.No:396, 2.B.), İstanbul, 1994